

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 342.7
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2024.10>

С. О. Заянчуківський

orcid.org/0009-0005-1359-4738

*аспірант кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИСЯГА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ПІДЛЯГАЄ ВРАХУВАННЮ У СПОРАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Присяга державного службовця є вагомим інструментом, який закріплює відданість державного службовця принципам державної служби. Однак її дотримання в умовах воєнного стану не тільки набуває актуальності, а й ставить правові питання, оскільки у переважній більшості випадків її прийняття відбувалось у зовсім інших обставинах, ніж в тих, коли державному службовцю довелося її виконувати станом на сьогоднішній день.

Метою статті є: дослідження практичних аспектів врахування судами тексту присяги державного службовця під час розгляду спорів, пов'язаних із захистом права на працю, що мають місце під час воєнного стану в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням такої юридичної категорії як присяга державного службовця вже займалися науковці: О. А. Абрамова, В. О. Андреев, О. Т. Барабаш, Л. Р. Біла-Тіунова, Ю. П. Битяк, Н. М. Вапнярчук, Л. Ю. Величко, В. С. Венедіктов, Л. О. Воронько, В. В. Голобородько, В. М. Горшенюв, К. М. Гусов, С. В. Данилів, О. М. Домбровська, С. І. Кожушко, С. М. Козін, О. О. Кравченко, О. Л. Кравчук, Д. С. Крємова, О. Е. Лейст, О. Є. Луценко, М. М. Маськовіта, О. С. Пашков, С. В. Подкопаєв, Ю. М. Полетаєв, О. І. Процевський, К. В. Радіонова, О. І. Радченко, В. М. Смирнов, Л. О. Сироватська, А. Є. Шевченко, М. І. Цуркан, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та інші

Виклад основного матеріалу. Присяга державного службовця є важливим правовим інститутом, що неодноразово був предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, які акцентували увагу на його значенні.

Зокрема, дослідники звертали увагу на історичні аспекти становлення присяги, її нормативно-правове закріплення та змістовне наповнення. Присяга розглядається як обов'язкова складова адміністративно-правових відносин,

що покликана підвищувати ефективність державної служби через закріплення зобов'язань службовця дотримуватись законодавства, діяти в інтересах суспільства та захищати права громадян. У сучасних умовах, коли питання довіри до державних інститутів набуває особливого значення, роль присяги набуває додаткового смислового навантаження, стимулюючи державного службовця дотримуватись високих стандартів поведінки та сприяти розвитку демократичного врядування. Таким чином, інститут присяги державного службовця продовжує бути актуальним предметом наукових досліджень.

Особливо цікавим в цьому контексті є висновок В. О. Андреева: «На сучасному етапі інститут присяги державного службовця, ґрунтуючись на історико-правовому аналізі та з урахуванням європейських інтеграційних процесів у сфері державного управління, має сталий розвиток. Протягом усього історичного розвитку присяги державного службовця, вагому роль відіграло становлення та розвиток державної служби на теренах України. Основними факторами впливу у різні історичні періоди на становлення та розвиток присяги державного службовця були збройні протистояння, зміна форми державного правління, державно-політичний устрій держави та формування різноманітних українських держав» [1]. Такий висновок був зроблений у 2018 році, однак дослідження присяги державного службовця під впливом фактору збройного протистояння, на жаль, виявилось вкрай актуальним і у 2024 році. Вибіркове дослідження присяги судами України у спорах про визнання протиправними та скасування наказів про звільнення також було проведено С. М. Козіним, що дозволило у 2014 році дійти наступних висновків: «Таким чином, однакова практика застосування норм чинного законодавства щодо звільнення державного службовця з державної служби за порушення присяги судовими органами відсутня.

Органи судової влади різних інстанцій та різних регіонів неоднаково застосовують діючі норми законодавства, що викликає необхідність додаткового регулювання зазначеного питання та прийняття нормативно-правових актів, які будуть детально регулювати правовідносини, що виникають при звільненні державного службовця за порушення присяги» [4]. Схожий аналіз судової практики проводився у 2020 році О. Л. Кравчуком [5]. Однак з настанням умов воєнного стану, викликаних повномасштабним вторгненням на територію України, очевидно суттєво змінилися обставини проходження державної служби, особливо порівняно з тими, на які державні службовці погоджувались у переважній більшості складаючи присягу у відносно «мирні часи». Застосування старих нормативно-правових актів у незмінному вигляді не завжди можливе, оскільки мають місце вже нові обставини змін в організації робочого процесу, підстави відсутності працівника на робочому місці тощо – що не могло бути передбачено наперед під час розробки проектів цих нормативно-правових актів до запровадження воєнного стану. Закон України «Про державну службу» був прийнятий наприкінці 2015 року [6]. Відтак, обставини погодження особи з текстом присяги: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки», який розроблявся у 2015 році, суттєво відрізняються від обставин сьогодні.

З іншої сторони, оскільки саме ці положення закону, в тому числі і щодо змісту тексту присяги, є чинними станом на сьогоднішній день, суди продовжують посилається на них і в умовах воєнного стану. Проаналізуємо дві справи, в яких суди досліджували текст присяги у спорах про захист права на працю державних службовців в умовах воєнного стану. В обох справах суди звернули увагу на те, що з тексту присяги вбачається, що в основі поведінки державного службовця закладені етичні, правові та службово-дисциплінарні норми поведінки. Тому, складаючи присягу, державний службовець покладає на себе не тільки певні службові зобов'язання, але й моральну відповідальність за їх виконання. Присяга має правову природу одностороннього, індивідуального, публічно-правового характеру, конституційного зобов'язання державного службовця.

Однак у першому випадку Перший апеляційний адміністративний суд поновив державного службовця на посаді, з'ясувавши, що звинува-

чення у порушенні присяги не були підкріплені результатами проведення службового розслідування: «Також, передумовою звільнення державного службовця за вчинення дисциплінарного правопорушення, пов'язаного зі здійсненням службової діяльності, з підстави припинення державної служби за порушення присяги мають бути порушення, встановлені внаслідок ретельного службового розслідування. На обов'язковість проведення службового розслідування у випадку припинення державної служби за порушення присяги неодноразово звертав увагу Верховний суд в постанові від 31 серпня 2022 року у справі № 826/8773/18. При цьому, в межах дисциплінарного провадження відносно позивача службове розслідування проведено не було» [7]. Слід одразу зазначити, що суд не досліджував питання можливості незастосування тексту присяги на час воєнного стану, а лише звернув увагу на процедурні порушення роботодавця.

В іншій справі Другий апеляційний адміністративний суд вказав на наступне: «Крім того, колегія суддів враховує той факт, що позивачка, займаючи посаду державної служби, склавши присягу державного службовця, повинна була неухильно виконувати обов'язки державного службовця, в тому числі виконувати рішення, накази (розпорядження), доручення керівників, проте вона, після закінчення відпустки без збереження заробітної плати тривалістю 90 календарних днів, не приступила до виконання службових обов'язків з 01.03.2023, була відсутня на робочому місці до кінця травня 2023 при цьому усвідомлювала, що не перебуває у відпустці без збереження заробітної плати, а отже у відповідача були підстави для притягнення останньої до дисциплінарної відповідальності за вчинення систематично дисциплінарного проступку у вигляді прогулу....

Колегія суддів вважає, що позивачка мала усвідомлювати, що вона перебуває у триваючих трудових відносинах з Державною екологічною інспекцією у Харківській області та займаючи посаду державної служби, склавши присягу державного службовця, повинна була неухильно виконувати обов'язки державного службовця, а як наслідок має виконувати свої посадові обов'язки, дотримуватись правил трудового розпорядку та виконувати розпорядження керівництва». За таких умов державному службовцю було відмовлено у поновленні на роботі [8].

Таким чином залишається відкритим питання розробки єдиного правового підходу щодо врахування присяги державного службовця у спорах про захист права державних службовців на працю в умовах воєнного стану. Чи слід тимчасово не враховувати текст присяги на період дії воєнного стану або навпаки продовжувати його

прискіпливе дослідження в контексті поведінки державного службовця у спорах про поновлення на посаді? Ми можемо проаналізувати аргументи на користь кожного з таких підходів.

Частина 1 ст. 8 Конституції України передбачає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. При цьому згідно частини 3 ст. 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [9].

Конституційний Суд України неодноразово звертав увагу на необхідність дотримання принципу верховенства права та правової визначеності як його складового елементу: «Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005) [10].

«Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності» (абзац шостий пункту 2.1 мотивувальної частини Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017) [11]. «Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини» (абзац дев'ятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та Верховного Суду України щодо відповідності Консти-

туції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання) від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018) [12]. Безумовно, ми розуміємо, що на час дії воєнного стану дія певних статей Конституції України може обмежуватись, що власне і передбачено відповідним Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: «3. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану"» [13].

Однак ані ст. 8, ані ст. 22 Конституції України не фігурують у переліку статей, дія яких потенційно може підлягати обмеженню. Таким чином, можливо обґрунтувати відсутність необхідності прискіпливого дослідження тексту присяги державного службовця під час розгляду судових спорів державних службовців в умовах воєнного стану. З іншої сторони, тимчасова відмова від врахування тексту присяги на період воєнного стану, матиме не тільки юридичну площину, але й етичну. Державні службовці, які продовжують дотримуватись присяги навіть у такі складні часи, залишаться у гірших умовах порівняно з тими, хто вирішить тимчасово не виконувати вимоги присяги на період дії воєнного стану. Відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. З урахуванням цього всі державні службовці мають бути в рівних умовах щодо однакового дотримання тексту присяги і, відповідно, наслідків за порушення присяги.

Більш того, текст присяги прямо зазначає про необхідність дотримуватись Конституції України. У свою чергу текст Основного закону і в «мирні часи» мав достатньо згадок про умови воєнного стану. Таким чином навіть приймаючи присягу у 2015 році державний службовець мав усвідомлювати, що «вірно служити Українському народові, дотримуватись Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси

людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки» може довестись не тільки у зручні часи економічного зростання держави, а й у надскладні воєнні часи.

Станом на сьогоднішній день для аналізу доступна практика судів апеляційної інстанції: ці рішення набрали законної сили, однак ще можуть бути переглянуті і змінені за результатом перегляду справ Верховним Судом, що дозволить скоригувати ці попередні висновки.

Висновки. У сучасних умовах воєнного стану на території України дотримання присяги державними службовцями набуває особливої ваги та значущості. Присяга є не лише формальним актом, а фундаментом, який забезпечує стійкість державного апарату, ефективність його функціонування та єдність державної влади в складний період. Вона символізує відповідальність державних службовців перед суспільством і закликає до безумовного виконання обов'язків перед Україною. Повага та неухильне дотримання присяги державними службовцями створює передумови для формування високого рівня довіри громадян до держави, сприяє зміцненню національної безпеки та захисту державних інтересів. В умовах війни присяга стає моральним орієнтиром, що спонукає державних службовців діяти в інтересах країни, ставлячи суспільні потреби понад особистими. Узгодженість дій державного апарату, підтримка національної єдності та вірність присязі є визначальними факторами, які сприяють збереженню суверенітету та незалежності України. Державні службовці, які дотримуються присяги, підтримують не тільки правовий порядок, але й сприяють стабільності в суспільстві, виступаючи на захисті демократичних цінностей та прав і свобод громадян.

Література

1. Андреев В. О. Генезис присяги державного службовця як складового елемента його правового статусу. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 3. С. 25–31.
2. Андреев В. О. Присяга державного службовця в Україні: процедурно-управлінський аспект. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 45. С. 52–58.
3. Цуркан М. І. Присяга судді як невід'ємний структурний елемент його правового статусу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 11–18.
4. Козін С. М. До питання звільнення з посади за порушення присяги державного службовця. *Право та інновації*. 2014. № 4 (8). С. 171–178.
5. Кравчук О. Л. Протиправність як ознака порушення присяги. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2020. № 2 (12). С. 74–82.
6. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 22.10.2024).

7. Постанова Першого апеляційного адміністративного суду від 25.03.2024 у справі № 200/3002/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117887050> (дата звернення 22.10.2024).

8. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 11.04.2024 у справі № 520/16400/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118492426> (дата звернення 22.10.2024).

9. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.10.2024).

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення 22.10.2024).

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text> (дата звернення 22.10.2024).

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18#Text> (дата звернення 22.10.2024).

13. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення 22.10.2024).

Анотація

Заянчуківський С. О. Присяга державного службовця як обставина, що підлягає врахуванню у спорах про захист права на працю в умовах воєнного стану. – Стаття.

У статті досліджуються особливості дотримання присяги державного службовця в умовах воєнного стану в Україні та її врахування судами під час розгляду спорів, пов'язаних із захистом права на працю. Проаналізовано наукові праці вітчизняних дослідників щодо інституту присяги державного службовця, його історичного розвитку та сучасного значення. Особлива увага приділяється змінам у практичному застосуванні присяги в умовах воєнного стану порівняно з мирним часом, а також впливу цих змін на ефективність державної служби та забезпечення національних інтересів.

Детально розглянуто актуальну судову практику щодо врахування тексту присяги у трудових спорах державних службовців, включаючи аналіз конкретних справ та правових позицій судів різних інстанцій.

Проаналізовано рішення апеляційних адміністративних судів, які демонструють різні підходи до оцінки порушення присяги як підстави для звільнення. Досліджено правові аргументи щодо можливості тимчасового незастосування тексту присяги на період воєнного стану та контраргументи на користь її неухильного дотримання, з урахуванням особливостей функціонування державної служби в умовах війни.

У статті глибоко розкрито конституційно-правові аспекти дотримання присяги, зокрема через призму принципів верховенства права та правової визначеності. Проаналізовано відповідні рішення Конституційного Суду України та їх застосовність в умовах воєнного стану, а також їхній вплив на формування єдиної правозастосовної практики. Особливу увагу приділено етичним аспектам дотримання присяги та забезпеченню рівності державних службовців перед законом, враховуючи підвищені вимоги до доброчесності та відданості державній службі в умовах збройної агресії.

За результатами комплексного дослідження обґрунтовано необхідність дотримання присяги державними службовцями навіть у складних умовах воєнного стану, оскільки це сприяє стабільності державного апарату, підтримці національної єдності та захисту державних інтересів. Підкреслено, що присяга залишається важливим правовим та моральним орієнтиром для державних службовців, який набуває особливого значення в умовах війни.

Ключові слова: державна служба, право на працю, судовий захист, порушення права, законотворча діяльність.

Summary

Zaianchukovskyi S. O. Oath of a civil servant as a circumstance to be taken into account in disputes on protection of the right to work under martial law. – Article.

The article examines the peculiarities of observance of the oath of a civil servant under martial law in Ukraine and its consideration by courts when considering disputes related to the protection of the right to work. The author analyses the scientific works

of domestic researchers on the institution of the oath of a civil servant, its historical development and modern significance. Particular attention is paid to changes in the practical application of the oath in martial law as compared to peacetime, and the impact of these changes on the efficiency of civil service and the protection of national interests.

The author examines in detail the current judicial practice of taking into account the text of the oath in labour disputes of civil servants, including the analysis of specific cases and legal positions of courts of various instances. The author analyses the decisions of administrative courts of appeal which demonstrate different approaches to assessing breach of oath as a ground for dismissal. The author examines the legal arguments regarding the possibility of temporary non-application of the text of the oath for the period of martial law and the counter-arguments in favour of its strict observance, taking into account the peculiarities of the functioning of the civil service in times of war.

The article provides an in-depth analysis of the constitutional and legal aspects of the oath, in particular, through the prism of the rule of law and legal certainty. The author analyses the relevant decisions of the Constitutional Court of Ukraine and their applicability under martial law, as well as their impact on the formation of a unified law enforcement practice. Particular attention is paid to the ethical aspects of observance of the oath and ensuring the equality of civil servants before the law, given the increased requirements for integrity and commitment to public service in the context of armed aggression.

Based on the results of a comprehensive study, the author substantiates the need for civil servants to keep the oath of office even in difficult martial law conditions, since this contributes to the stability of the State apparatus, maintenance of national unity and protection of the State interests. It is emphasised that the oath remains an important legal and moral guideline for civil servants, which is of particular importance in times of war.

Key words: civil service, right to work, judicial protection, violation of rights, lawmaking.